

GOSPODARJENJE Z GOZDOVI NA DRŽAVNI GOSPOŠČINI JURKLOŠTER NA PREHODU IZ 18. V 19. STOLETJE

Jože Maček*

Maček, J.: Gospodarjenje z gozdovi na državni gosposčini Jurklošter na prehodu iz 18. v 19. stoletje. Gozdarski vestnik, 43, 1985, str. 379. V slovenščini, s povzetkom v nemščini.

V razpravi je obdelano gozdarstvo na državni gosposčini Jurklošter na podlagi Opisa posestva (Güterbeschreibung) iz leta 1802. Na tej gosposčini so gozdovi imeli zdaleč glavni delež produktivnih zemljišč in so merili 3838 oralov v petih kompleksih. Le en gozdni kompleks (Modrič), predviden za razkosanje, je bil do leta 1802 geodetsko izmerjen. Zaradi prevladujočih bukovih gozdov gosposčina do leta 1802 gozdnega bogastva ni mogla uspešno izrabljati. Na dveh lastnih žagah je pripravljala jelov rezan in stavbni les. Od njega je imela glavne dohodke. Delež gozdarstva v povprečnem letnem čistem donosu gosposčine (v letih 1793–1801 po 7.584 fl) je bil 4,46 %. Leta 1801 je gosposčina sklenila zakupno pogodbo o goloseku trdega lesa v treh gozdnih kompleksih s steklarskim podjetnikom V. Azulo. Steklarna je v Jurkloštru obratovala do leta 1860, ko so jo prenesli v Hrastnik, kjer obratuje še sedaj.

Maček, J.: Forest Management on the State Estate Jurklošter at the Turn of the 18th Century. Gozdarski vestnik, 43 1985, pp. 379. In Slovene, summary in German.

The paper deals with the forestry on the state estate Jurklošter according to its specification (Güterbeschreibung) from 1802. On this estate forests represented the great majority of the productional complexes. They included 3838 yokes in five areas. Only one of them (Modrič) – where a dismemberment has been foreseen – was geodetically measured. Beech forest largely predominated, so the wood wasn't successfully exploited before 1802. The estate possessed two saw-mills where fir sawn and timber wood were produced. These represented the main incomings from the forestry. Its share in the average annual net income was 4,46 % (in the years 1793–1801 7.584 fl per annum). In 1801 a lease about clear falling in three complexes was signed between the estate and the glass manufacturer V. Azula. The glass factory in Jurklošter was at work till 1860, when it was transferred to Hrastnik, where it still exists.

Gosposčina Jurklošter je nastala z ustanovitvijo kartuzijskega samostana v tem kraju leta 1173. V obdobju reformacije je kartuzija propadla. Leta 1591 je deželni knez predal njeno posest v last jezuitskemu kolegiju v Gradcu. V lasti jezuitov je ostala dobrih 180 let. Ti so ji pridružili leta 1647 z dokupom imenje z gradičem Veliko brezo (Pürkenstein) pri Sv. Rupertu (sedaj Breze) nad Laškim. Ko je papež leta 1773 razpustil jezuitski red, je jurkloštrska gosposčina pripadla štajerskemu študijskemu skladu¹ in so njene dohodke uporabljali za vzdrževanje generalnega semenišča v Gradcu.² Medtem, ko je bila gosposčina v začetku majhna, se je pozneje z raznimi daritvami in že omenjenim dokupom povečala, tako da je na koncu 18. stoletja veljala na Štajerskem za srednje veliko.³

* J. M., red. prof. dr. agr. zn., dr. ekon. zn., dipl. inž. agr., dipl. oec., Biotehniška fakulteta, VTOZD za agronomijo, 61000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101, YU.

Od prenehanja kartuzijanskega samostana dalje, so gosposčino upravljali razni upravitelji, po letu 1773 pa je bila na izrecno zahtevo dvora dana v zakup,⁴ kjer je ostala 14 let, do 1789. Tak način upravljanja gosposčine z absentnimi lastniki je bil posebno primeren za ustvarjanje napetosti med podložniki in njo. Po eni strani su upravniki, zlasti pa zakupniki iz gosposčine oziroma podložniki hoteli iztisniti čim več, po drugi strani pa so tudi podložniki dobro zaznali slabosti takega upravljanja in so si gotovo poskušali dovoljevati več, kot pa so si mogli podložniki sosednjih zasebnih gosposčin. O tem zgovorno priča dolgoletno uspešno upiranje jurkloštrskih podložnikov proti svoji gosposčini.⁵

O gozdovih jurkloštrske gosposčine je na podlagi Göthove ankete za predviden (a neuresničen) topografsko-statistični opis vojvodine Stajerske iz leta 1843 pisal že Jan-ko Orožen.⁶ Vendar je v skladu z virom, ki ni obravnaval prvenstveno gozdov, temveč najrazličnejše vidike, tudi v Orožnovi razpravi predstavljena omenjena gosposčina precej celovito in še po letu 1843 do sodobnosti, gozdarstvo pa le v skromnem obsegu kot ena izmed gosposčinskih dejavnosti.

V pričujoči razpravi bomo jurkloštrske gozdove in gospodarjenje z njimi prikazali na podlagi izvirnega poročila iz leta 1802,⁷ torej iz vira, ki je 40 let starejši kot Orožnov. Taka poročila so morale državne in od države upravljane gosposčine poslati upravi državnih posestev v Gradec in dvornim uradom na Dunaj, da bi služili kot podlaga za predpis ukrepov za boljše gospodarjenje in za izdelavo ponudbe za prodajo. Nekdanja samostanska posestva namreč niso verskemu ali študijskemu skladu, ki naj bi ju napajala, niti zdaleč dajala tistih dohodkov, kot jih je cesar Jožef II ob njihovi ukinitvi pričakoval.

Jurkloštrska gosposčina je imela ob izmeri zemljišč za davčno in urbarialno regulacijo v letih 1784–1785 pet velikih gozdov: Voluš 1030 oralov in 1265 kvadratnih sežnjev, Raskotec 676 or. 34 kv. sež., Lipa 829 or. 26 kv. sež., Kostrivnica 438 or. 87 kv. sež. in Modrič 865 or. 20 kv. sež., skupno torej 3838 oralov 1432 kv. sežnjev.

Leta 1801 je gozdar iz državne gosposčine Fala okvirno geometrično posnel gozdove in ugotovil, da gozd Modrič meri le 362 oralov 389 kv. sežnjev, torej manj kot polovico prej navedene površine. Ta upadljiva razlika med izmero pri davčni regulaciji in geometrično izmero je nastala očitno zato, ker pri davčni regulaciji niso odbili zemljišč, ki so jih že pred 38 leti prodali za naselitev kmetov in za 11 podložniških travnikov, ki so ležali v tem gozdu. Zemljišča so za davčno regulacijo merili častniki, ki pa so bolj upoštevali vojaške zemljevide, kot pa da bi bili snemali teren.

V gozdovih Voluš, Modrič in Kostrivnica je rasla le bukev, v Raskotcu in Lipi pa je bilo 1/10 jelke (hoje), 9/10 pa bukke. Obe drevesni vrsti sta zelo dobro rasli, vendar pa bukov les ni bil kakovosten, ker je bilo več kot polovica drevja prestarega. Ti gozdovnamreč dotlej najbrž še nikoli niso bili posekani. Dve tretjini jelovega lesa bi se lahko uporabilo za trame in žagovce, eno tretjino pa za močnejši in srednji stavbni les.

Gozdovi niso bili razdeljeni v oddelke, lesna zaloga ni bila ocenjena. Domnevali pa so, da bi v vseh petih gozdovih lahko posekali bukovine za 4600 dunajskih sežnjev 30 colskih cepanic. Vendar prodaja ni bila mogoča, ker ni bilo ustreznih voznih poti, ljudje v okolnih krajih pa so imeli sami kurjave dovolj. Zakupnik je nekaj časa žgal pepeliko, odkar je gosposčina bila ponovno v državni upravi, so to opustili.

Ker v gozdovih niso sekali na golo, jih niso zasejavali ali podsajevali. Jelke za žaganje na lastnih žagah so sekali prebiralno. Po slenitvi pogodbe za dobavo lesa steklarni so nameravali po goloseku razdeliti gozdove v oddelke in jih na novo zasejati.

V letih 1793 do 1801 v gozdovih ni bilo nobenih požarov. Kajenje v gozdovih poleti ni bilo prepovedano, nevarnost požarov pa je bila v tamkajšnjih listnatih gozdovih majhna. Poleti tudi niso hodili v gozd drugi ljudje kot gosposčinski drvarji, ki so pripravljali hlodovino za žage. Pastirski ognji v gozdovih niso bili dovoljeni; to so nadzirali gozdni hlapci. To bi se lahko zgodilo le ob paši svinj v žirovih letih. Dračja in smrečja po gozdovih niso čistili.

Do prostega sekanja lesa v gosposčinskih gozdovih so bili upravičeni le številni naseljenci, ki jim je gosposčina v letih 1767 do 1773 prodala gozdni svet v Modriču in Kostrivnici za ustanovitev kmetij. Za naselitev predvidena zemljišča pa so razparcelirali tako nerodno, da so med novimi parcelami ostali deli gosposčinskega gozda. Predvideli so tu-

di premalo sveta za kmetije, tako da ga ni bilo dovolj niti za njive in travnike, za pašnike in lastne gozdove ga ni preostalo nič. Zato gosposčini ni preostalo drugega, kot da je tem novim naseljencem dovolila, da so lahko iz vmesnih pasov gosposčinskega gozda pobirali dražje in sekali suho ali od vetroloma poškodovano drevje in v njih pasli tudi živino. Obe ti pravici sta bili brez omejitve količine lesa ali števila živali in brez gosposčinskega odkazovanja lesa ali prostora za pašo, zagotovljeni v kupnih pismih.

Razen tega je imelo 48 delno domačih podložnikov, delno podložnikov tujih gosposčin, ki so imeli posestva v sosesčini jurkloštrskih gozdov, pravico, da so proti letnemu plačilu 3 kr tako imenovanega gozdnega groša (Forstgroschen), sami poljubno izbrali eno bukev na leto prav tako brez kakršnegakoli odkazovanja. To pravico je tedanji upravitelj gosposčine ob svojem nastopu odpravil, tako da ni več hotel sprejemati omenjenih grošev in ni dovolil podiranja drevja. Večina omenjenih podložnikov je bila s tem zadovoljna, ker so imeli dovolj svojih gozdov. Nezadovoljnim, ki so bukovino rabili, je gosposčina odstopila ustrezen del gozdov, za katere so nekaj časa plačevali v denarju letni gozdni činž (Waldzins). Na predlog gosposčine, ki so ga potrdili dvorni uradi, pa so ti deli gozdov proti zmerni kupnini in plačilu letnega dominikalnega davka prešli v last podložnikov. Na enak način in z dovoljenjem dvornih uradov so razdelili tudi pasove gozdov, ki so ležali med novimi naselbinami, naseljencem, tako da so bile leta 1802 vse pravice podložnikov do rabe gosposčinskih gozdov odpravljene.

Ker podložniki v sosesčini jurkloštrskih gozdov niso trpeli pomanjkanja lesa in ker leta 1802 iz teh gozdov še niso vodile ustrezne poti za spravilo lesa, pravih kraj ni bilo. Le včasih so ugotovili panje mladih jelk, ki so jih kmetje posekali za lojtrnice. Take kraje ni bilo mogoče preprečiti, ker so lojtrnice brez vprege na hrbtu odnesli iz gozda. Zlonamernih poškodb drevja v gozdovih ni bilo. Le v prejšnjih časih, ko je gosposčina še prodajala jelov les za napravo vinogradnega kolja, so drevesa preizkušali, če so primerna za ta namen. Približno tri čevlje nad tlemi so izsekali iz debla za colo debelo trsko, da so ugotovili, če se bo deblo dobro cepilo. Tako so poškodovali številna drevesa, o čemer so bili ob času poročanja še dobro vidni sledovi. Ker je deblo na mestu poškodbe začelo trohneti, in je gosposčina imela škodo, je prenehala s prodajo lesa za vinogradno kolje.

Pri podiranju drevja so puščali navadno en čevelj visoke panje, le v zelo strmih legah so bili le-ti visoki tudi 2 do 3 čevlje. Panjev niso izkopavali, ker bi bilo to ob zadostnih zalogah cenenejšega lesa predrago. Gozdovi so bili lepo zaraščeni, brez jave in presleg; v njih ni rasla trava, ki bi jo bilo vredno kositi ali pasti. V gosposčinskih gozdovih ni poleti nihče obsekaval drevja za vejnik ali steljo. V njih podložniki tudi niso grabili stelje, ker so imeli lastne gozdove. Leta 1802 so bili jurkloštrski gozdovi sklenjeni, razen onega v Modriču, v katerem je bilo 11 podložniških travnikov v izmeri približno 50 oralov. V gozdovih ni bilo nobenih skrivnih poti, niti se niso v njih zadrževali klateži, ki jih v tamkajšnjem okolišu sploh ni bilo. Ob priložnostnih obiskih gosposčinskih uradnikov kot zastopnikov politične oblasti, niso na osamljenih kmetijskih v okolici gozdov nikoli opazili nobenih sumljivih oseb.

Ker zaradi odročne lege ni bilo interesentov za hlodovino, za drva pa še manj, gosposčina bukovega lesa ni sekala, temveč le jelovega, ki ga je v rezan les predelala na lastnih žagah in le-tega prodajala. Za spravilo lesa si je gosposčina s pogodbo o prevedbi tlake v denarne (ali žitne) dajatve pridržala obvezne dnine proti plačilu.⁸ Rezan les je gosposčina prodajala neposredno iz žag ali iz lesnega skladišča pri graščini v Jurkloštru, pod nadzorom upravnega urada. Kupci desak so bili iz različnih krajev, večinoma pa iz Pilištanja in Podčetrtka. To je razumljivo, ker je tedaj Jurklošter bil bolj odprt proti Kozjanskemu. Proti Laškemu je tedaj vodila le zelo težavna pot čez Sv. Lenart (zdaj Vrh) nad Laškim.

V gozdovih so v žirovih letih podložniki smeli pasti svinje kolikor so jih imeli, do česar so imeli starodavno pravico. Za to pa je moral vsak dati v takih letih gosposčini po eno svinjsko pleče in eno klobaso. Žirova leta očitno niso bila pogosta. V obdobju poročanja je bilo zadnje leto 1792. Tedaj so odplačali podložniki to obveznost z denarjem in je gosposčina za to prejela 49 fl 21 kr.

Lov je bil v celoti oddan v zakup za 25 fl 17 kr letno. Gosposčina Jurklošter je zaradi svoje starosti in uglednega položaja imela staro najvišjo lovsko pravico (Wildbann). Do-

bila jo je od Leopolda Babenberžana leta 1209.⁹ Ptičji lov ni imel pomena, ker razen leščarke (Haselhuhn) ni bilo primernih ptic.

Na omenjeni gosposčini ni bilo leta 1802 nobenega strokovnega gozdarja, pač pa štirje gozdni hlapci, od teh je bil eden nadhlapec (Oberforstknecht) z letno plačo 80 fl in trije podhlapci, eden s plačo 10 fl, dva pa po 7 fl, brez kakršnihkoli drugih dodatnih pravic, npr. deputata drv. Ti trije so bili s tem delom zaposleni pač le »honorarno«, ker se je za ta skromen denar moglo kupiti kvečjemu tri oziroma štiri mernike (mecne) pšenice. Ker ni bilo strokovnega gozdarja, tudi niso vodili nobenih manualov ali druge evidence.

Razen omenjenih stroškov za gozdne hlapce in za žagarje, kar gre pač v glavnem na račun izdelave rezanega lesa, gosposčina z gozdom ni imela nobenih stroškov. Pre glede dohodkov in izdatkov je četrtno potrjevalo štajersko provincialno državno knjigovodstvo v Gradcu.

V jurkloštrskih gozdovih je bilo v žirovih letih neverjetno mnogo (ungeheure Menge) polhov. Podložniki so si že v davni preteklosti pridobili pravico do njihovega lova. Za to so morali dajati letno 6 do 12 kr tako imenovane prijavnine (Meldpfennig). Polhe so ljudje zelo radi lovili. Vsak je dobil svoj »rajon«. V polhovitih letih je moral vsak poljši lovec oddati gosposčini tudi 6 do 12 polhov. Razvidno ni, kako to, da je gosposčina za to pravico iztržila le 51 kr. Pravica do poljšega lova je bila tako pomembna in trdna, da so jo podložniki imeli zapisano v posestnih kupnih pismih in so jo lahko poljubno (ločeno od posestva) prodajali naprej. Zato bi morala gosposčina en del primščine ob posestnih spremembah (še sedaj imenovan desetek, 10 % od ocenjene ali kupne vrednosti posestva) pripisati pravzaprav v prid pravice do poljšega lova. Poljši lov pa je motil gospodarjenje v gozdovih, ker se tam, kjer so se polhi najbolj zadrževali, štorasto drevje ni smelo podirati. Da bi ta lov ne bil ogrožen, je gosposčina predlagala odkup te pravice od podložnikov, za kar jim je plačala 76 fl 54 kr. To je potrdila dvorna komora 13. februarja 1800.

Jurkloštrska gosposčina gozdov do devetdesetih let 18. stoletja skoraj ni nič izrabljala. Ko je prešla iz zakupa ponovno v državno upravo, je upravitelj naredil načrt, po katerem bi za izrabo jelovine zgradili žage, kar se je zgodilo. Od prodaje rezanega lesa je gosposčina imela v bistvu edini dohodek od gozdov. Zanj (približno 600 desk in 150 kosov gradbenega lesa) je iztržila v letih 1793–1801 povprečno letno 655 fl 19 kr, izdatkov z žagami pa je imela 342 fl 18 kr. Preostane prebitek 313 fl 1 kr. Če dodamo še zakupnino za lov 25 fl 6 kr letno, je skupni prebitek iz gozdov 338 fl 7 kr, kar zneso 4,46 % skupnega čistega povprečnega donosa gosposčine (po 7.584 fl v letih 1793–1801).

Gosposčina je imela dve žagi enojarmenici. Na njej sta dva žagarja brez delavcev žagala le les iz gosposčinskih gozdov, če pa sta izjemoma sprejela v žaganje les od podložnikov, so le-ti morali plačati njima 1/3 žagarine (kot jima je za svoj les priznala gosposčina), 2/3 pa gosposčini. Žagarja sta delala na akord. Za desko sta prejela glede na debelino in dolžino od 1 do 2 kr, za letev 1/2 kr, za ploh 3 kr. Pripadala jima je tudi 1/3 krajnikov, preostali 2/3 je gosposčina prodajala. Pač pa sta smela prosto uporabljati žagovino za kurjenje kamric pri žagi. Deputata nista imela. Žagi sta obratovali zelo neenaakomerno; poleti sta stali zaradi pomanjkanja vode, pozimi pa zaradi zaledenelosti vode v prekopi. Na žagah so lahko žagali 12 do 23 palcev (2,63 cm) široke in 12 do 25 čevljev (31,6 cm) dolge deske.

Za prodajo velikih količin bukovine pa bi morali usposobiti potok Gračnico za plavljenje lesa do Savinje, da bi ga po njej s splavi spravili do porabniških središč. Gračnice zaradi velikih ovir in velikih stroškov niso mogli usposobiti in so ta načrt opustili. Namesto tega so za izrabo lesa nameravali postaviti fužine. Menili so, da so odkrili bogato ležišče železne rude. Pri strokovni rudarski preiskavi so sicer našli več ležišč, vendar nobenega, ki bi se ga splačalo izrabljati. Po teh neuspehih je upravitelj predlagal, da bi gozdove Voluš, Raskotec in Lipa ali Tanja gosposčina dala v enkratni golosek kaki steklarni, da bi se rešili bukovnega lesa, ki ga ni bilo mogoče vnovčiti. Na goloseke pa bi posejali bolj koristne drevesne vrste, pač iglavce. Gozdova Modrič in Kostrivnica pa bi povsem razkosali in parcele prodali naseljencem izpred 30 let in drugim zainteresiranim podložnikom, ki bi se tako lahko gospodarsko okrepili. Ta predlog je dvorna komora potrdila 13. februarja 1800 in odredila licitacijo lesa v omenjenih treh gozdovih, v ostalih dveh pa pred razdelitvijo geodetsko izmero. Licitacija se je izvršila in je bukov les po letu 1802 zares začela

izrabljati steklarna, ki je že več desetletij obstajala na severni strani Lisce in ji je tam ob prelomu stoletja že začelo zmanjkovati lesa. Gozd Modrič so leta 1801 izmerili in razdelili, z gozdom Kostrivnico pa so to nameravali storiti v naslednjih letih.

Tako je gosposočina leta 1802 bila na dobri poti, da bi zelo povečala donose iz svojih gozdov, kar kaže naslednji pregled predvidenih letnih dohodkov:

od prodaje rezanega lesa (kot dotlej)	313 fl 3/4 kr
za zakupnino za golosek lesa približno	400 fl
od 4 % obresti od glavnice (3.600 fl), dobljene	
za razkosane gozdove Modrič in Kostrivnica	144 fl
od letnih dominikalnih davkov od teh razkosanih gozdov	350 fl
razne takse in dejatve od novih naseljencev	25 fl
žitna desetina od novih naseljencev približno	60 fl
Letni čisti donos bi znašal torej	1.292 fl 3/4 kr

Poleg gornjega pa bi si gosposočina z enkratnim golosekom omenjenih treh gozdov omogočila njihovo izboljšavo s posetvijo iglavcev, ki bi dajali zanesljive donose tudi pozneje, ko steklarna zaradi pomanjkanja bukovega lesa ne bi več obratovala. Gosposočina Jurklošter in podjetnik V. Azula sta sklenila pogodbo o oddaji treh gozdov v zakup za enkratni golosek. S pogodbo se je podjetnik zavezal na svoje stroške postaviti steklarno. Položil je kavcijo 500 fl v državnih obligacijah. Zakup ni bil omejen niti količinsko niti časovno. S pogodbo je podjetnik dobil pravico sekati listavce v dodeljenih gozdovih, dokler jih popolnoma ne očisti. Od klaftre drv (60 palcev dolge cepanice) se je zavezal plačati 14 1/2 kr. Ob gozdni poti so morali drva zložiti, kjer jih je zastopnik gosposočine izmeril. Po gotovinskem plačilu je podjetnik šele smel drva odpeljati. Sekati je smel le v odkazanih oddelkih, polovico v bližini steklarne, polovico v večji oddaljenosti. Za poseben les (Pläckchen), ki je bil potreben za kurjenje posebnih peči in ni bil primeren za računanje v klaftah, je podjetnik plačal pavšal 30 fl letno. Gosposočina mu je odstopila 30 oralov gozda, iz katerega je lahko jemal potreben les za stavbe steklarne in dal narediti vrtove za zaposlene. Za to je moral od začetka obratovanja dalje plačati letno gozdni činž 30 fl. Gozd je bil dolžan zgraditi, da se je lahko njegova živina pasla le v njem in ne drugod, kjer bi poškodovala podrast.

Podjetnik je moral v gozdovih pustiti v nemar jelke. Kupil je lahko le potreben stavbni les po predhodnem odkazilu in vnaprejšnji ocenitvi in plačilu. V odkazanih oddelkih je smel podjetnik sekati sušice in drug malovreden les in ga žgati v pepeliko. Zato je moral plačati gosposočini za vsak deseti del črne surove pepelike 1 fl. Pepelike ni smel uporabiti prej, predno je ni pregledal in stehal upravnik gosposočine. Podjetnik je odgovarjal za škodo, nastalo pri žganju in kuhanju pepelike.

Podjetnik je bil dolžan postaviti steklarno najkasneje dve leti po podpisu pogodbe o zakupu gozdov, da gosposočina z zavlačevanjem ne bi utrpela škode. Po prenehanju steklarne je podjetnik smel odstraniti stavbe sam, če tega ne bi storil, lahko to napravi gosposočina na njegov račun.

Čeprav je bila pogodba o zakupu oziroma goloseku gozdov dovolj natančna, sta se gosposočina in zakupnik pozneje dolgo časa pravdala,¹⁰ kar pa presega obseg tega pri-spevka. Steklarna je delovala do leta 1860, ko so jo prenesli v Hrastnik. Za kraj sam ni imela večjega pomena; v njej je bilo zaposlenih 50 do 60 ljudi, pretežno tujcev.¹¹ Glavna korist za domačine je bila pač v prevozu lesa iz gozdov do steklarne.

Za ponazoritev tedanjih denarnih vrednosti naj navedem še nekaj podatkov. Upravnik jurkloštrske gosposočine je zaslužil letno 700 fl + 250 fl za potni pavšal ter 24 klafter drv. Njegov namestnik je zaslužil 250 fl in 75 fl pavšala namesto službenega konja ter 6 klafter drv. Poštar in vratar je zaslužil 70 fl, sodni sluga 80 fl in 6 klafter drv. Letna plača dekle je bila 12 fl in nekaj obutve, hlapca 18 fl in nekaj obutve. Na dnini s hrano so moški zaslužili 8 kr, ženske 6 kr, otroci 4 kr.

OPOMBE:

¹ Pirchegger, H.: Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte. München 1962, str. 250–257.

² Orožen Janko: Jurkloštrska gosposčina in njeni gozdovi. Gozdarski vestnik 28, 1970, str. 181.

³ Arhiv dvorne komore na Dunaju, Robot Akten, fasc. rdeča 27, fo 639.

⁴ istotam, fasc. rdeča 26, fo 124 fl.

⁵ Maček Jože: Upiranje podložnikov gosposčine Jurklošter proti prevedbi tlake v druge davke v letih 1783–1795. Časopis za zgodovino in narodopisje 47=12 (1976) 2, str. 344–357.

⁶ kot opomba 2, Gozd. vestnik 27, 1969, 313–314, 28, 1970, 181–184.

⁷ Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Kloster Gairach, Schubert 1, Heft 5, Historische Beschreibung der k. k. Staatsherrschaft Gayrach, 1802, poglavje Von der Beschaffenheit der Forste und Waldungen, str. 69–94.

⁸ Arhiv Slovenije, gosposčina Jurklošter, fasc. 25, Robothreluizions Contract, Staatsherrschaft Gayrach am 1. Juny 1795.

⁹ Umek Ema: Lov in lovstvo. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. I. zvezek Agrarno gospodarstvo. DZS Ljubljana 1970, str. 482.

¹⁰ Arhiv Slovenije, gosposčina Jurklošter, razni fascikli.

¹¹ Orožen Janko, nav. delo str. 184.

Die Waldwirtschaft auf der Staatsherrschaft Jurklošter (Gayrach) am Übergang aus dem 18. ins 19. Jahrhundert

Zusammenfassung

In der Abhandlung wird die Waldwirtschaft der Staats-(Studienfonds) herrschaft Jurklošter Gayrach anhand der Güterbeschreibung aus dem Jahre 1802 vorgestellt. Diese Staatsherrschaft entstand aus dem Besitzen des 1773 aufgelösten Jesuitenordens, dem sie von der 1591 aufgelösten Karthause zufließen. Ihr Waldbesitz belief sich auf fünf Komplexe mit 3.838 Joch und 1.432 quadrate Klafter. Die geometrische Ausmessung geschah teilweise 1801, war aber bis zum Ende des Berichtszeitraums noch nicht fertig. Die weit vorherrschende Baumart war Buche, nur in zwei Waldkomplexen war zu 1/10 die Tanne vertreten. Die Wälder unterlagen gar keiner forstlichen Pflege, die Herrschaft hatte damit überhaupt keine Kosten. Bis 1802 war auch kein geschulter Förster angestellt, wohl aber vier Forstknechte, von denen aber nur einer sich der Bezahlung nach dem Forstfach zur Gänze widmen konnte, die andern drei aber waren wohl nur teilzeitbeschäftigt.

Bis in die letzten Jahre des 18. Jahrh. konnte die Herrschaft die Wälder wegen ihrer Entlegenheit praktisch nicht nutzen, dann wurden zur Nutzung des Tannenholzes zwei eigene Sägewerke errichtet, um Schnittholz zu erzeugen. Dieser wurde unmittelbar an den Sägen und von Holzmagazin beim Schloss verkauft. Die meisten Käufer waren aus Pilshtanj (Peilstein) und Podčetrtek (Windisch Landsberg). Das Buchenholz wollte man durch Herrichtung des Baches Gračnica und durch weitere Beförderung per Wasser und durch Errichtung eines Eisenwerks nützlich verwerten. Da beides fehlschlug, bot man erfolgreich das Holz zur einmaligen Räumung einer nahegelegenen Glasfabrik an, die bis 1860 produzierte und danach nach Hrastnik übersiedelt wurde, wo sie jetzt noch besteht. Die Kahlschläge sollten dann mit Fichtensamen besät werden.

Weil die Wälder im 18. Jahrh. für die Herrschaft noch geringen Wert hatten, zerstückte sie zwei davon und verkaufte sie grosszügig an neue Ansiedler. Auch bei der Regelung der Holzservitute scheinen keine grösseren Schwierigkeiten bestanden zu haben. Interessant ist der Bilchfang, der in den Jahren in denen die Buchen fruchteten, sehr ausgedehnt war. Dieses Recht der Untertanen war in den Gewährbriefen verankert und konnte von dem Besitz getrennt veräussert werden.

Der Waldfach steuerte zu den durchschnittlichen jährlichen Reineinnahmen der Herrschaft (in dem Jahren 1793–1801 je 7.584 fl.) 4,46 % bei.